

Uit de Kunst

Anders kijken helpt je verder, vooral op de momenten dat je gebruikelijke repertoire het laat afweten.

Jouke Kruijer en Rob van Es laten om beurten zien wat we kunnen leren uit de kunst.

‘HET GOEDE’ VANUIT DE KUNST GEZIEN

Plato en Aristoteles verschillen radicaal in hun opvatting van ‘het Goede’. Voor Plato gaat de idee van ‘het Goede’ boven het zintuiglijke uit. In het verlengde daarvan komt in de christelijk-mystieke traditie, de drieslag het Goede, het Schone en het Ware tot stand. Voor Aristoteles is ‘het Goede’ juist immanent aan het zintuiglijke. Het Goede valt te begrijpen door zorgvuldig te kijken, te luisteren en te voelen. Het is deze empirische benadering via zorgvuldig waarnemen die de verbinding met de kunsten legt en andersom, die het mogelijk maakt om vanuit de kunst ‘het Goede’ te zien.

Als het over ‘het Goede’ gaat wordt bijna altijd bedoeld: het moreel Goede. Inzicht in het moreel Goede is de basis voor de deugden. Bijvoorbeeld: betrouwbaarheid, oprechtheid, waardigheid en zorgvuldigheid. Deze vier samen kennen we ook als samengestelde deugd: integriteit.

Nog maar een jaar of vijftien geleden ontstond er een scheiding tussen twee stijlen van denken en praten over integriteit. Instrumentele risicospecialisten voeren steeds vaker het woord over het managen van integriteit, maar zij hebben het alleen maar over rationele integriteit. Ondertussen hebben de meeste individuele professionals elke dag te maken met emotionele integriteit, zie kader.

Het moreel goede in de empirische benadering van Aristoteles krijgen we scherper in beeld als we er een speelveld voor inrichten. Dat speelveld bestaat uit

twee domeinen: een domein waarin het gaat over goed zijn en een domein waarin het gaat over goed doen. We bezoeken beide domeinen en laten de kunst onze leidraad zijn.

Te beginnen met Francis Bacon. In zijn werk is altijd wat te doen.

‘Een schilderij moet een re-creatie zijn van een gebeurtenis en niet de afbeelding van een object, maar er komt pas spanning in een schilderij als er eerst een worsteling geweest is met het object.’

Dit is een portret van dichter en schilder William Blake. De bijzondere combinatie van gesloten ogen en vastberaden mond in een geïsoleerde context straalt trots uit en volharding, ook als dat pijn oplevert. Ik cultiveer, ik ben uit op zelfdiscipline, ik volhard in wat ik beschouw als ‘het Goede’. Uit volle oprechtheid.

Moreel goed zijn 1:

Het samenbrengen van denken en voelen

Actueel voorbeeld: voor de professional is het moreel goed kritisch te zijn op de eigen organisatie, houden we wel voldoende rekening met professionele, organisatorische of publieke waarden? Als intern niets helpt, is klokkenluiden een optie. Voor de organisatie is het moreel goed een lerende organisatie te zijn die openstaat voor interne kritiek, relevante waarden van stakeholders respecteert en de schandpaal voorkomt.

Francis Bacon Study for a portrait II, 1955

Ruime ervaring met de Russische schandpaal had Andrei Tarkovsky:

'Voor mij is vrijheid een persoonlijke vrijheid; of liever, men moet een hypothese hebben over zijn eigen, persoonlijke lot en hiernaar leven, en zich nooit met de omstandigheden verzoenen. Deze vrijheid vereist een hoge mate van zelfbewustzijn, van innerlijk kracht en van besef van verantwoordelijkheid jegens zichzelf en dus ook jegens anderen.'

In deze film is de persoon Stalker niet alleen een praktische gids voor de Professor en de Schrijver op weg door de Zone. Hij organiseert een leerervaring voor hen: liefde, humanisme, het spirituele en het morele laten zich niet

Andrei Tarkovsky Stalker, 1979

eliminieren door rationaliteit, pragmatisme en cynisme. Zo wil Stalker zijn, los van de anderen. Hij maakt zijn eigen, individuele narratief. Ik ga mijn eigen weg, alleen dan kom ik tot 'het Goede'. Dat is oprechtheid en waardigheid.

Moreel goed zijn 2:

Een narratief maken van eigen identiteit

Actueel voorbeeld: het is moreel goed voor de professional een eigen verhaal te kunnen vertellen over beroepsmatige ontwikkeling, met welbewuste keuzes voor beroepsopleidingen en carrièrestappen. Voor de organisatie is het moreel goed alle medewerkers te stimuleren tot groei en doorstroming, de organisatie in en uit. Niemand is onmisbaar en vers bloed doet goed.

Jean Pierre Jeunet Amélie, 2001

Nieuwe medewerkers brachten Jean Paul Jeunet tot zelfkennis:

'Na mijn Hollywood-avontuur besepte ik dat ik nog nooit een werkelijk positieve film gemaakt had. Dat werd mijn uitdaging. Kan ik mensen laten dromen en laten genieten? Ik houd daarbij wel vast aan het belang van de vorm: elk shot moet een schilderij zijn.'

De film speelt in een sprookjesachtig Parijs, waarin Amélie op een goede dag besluit haar tijd en energie te stoppen in het gelukkiger maken van haar stadsgenoten. Daar waar mogelijk helpt ze genereus het lot een handje. Ze slaagt daarin wonderwel en vindt uiteindelijk zelf ook geluk in de liefde. Amélie laat zien: ik ben actief, ik grijp in en ik stuur, om 'het Goede' te helpen realiseren. Op een waardige en zorgvuldige manier.

EMOTIONELE INTEGRITEIT

Integriteit is de laatste jaren opgenomen in de bovenstroom van organisaties, het is rationele integriteit geworden. Daarmee zijn persoonlijke morele emoties steeds verder uit het zicht geraakt. Denk aan trots, spijt, respect of schaamte. Dit boek is een zoektocht naar de morele emoties van professionals en naar de wijze waarop zij tot emotionele integriteit proberen te komen.

Emotionele Integriteit. De onderstroom van professionele ethiek. Boom | Management Impact. 2020. Gebonden, full colour, 360 p.

Juan Munoz Conversation piece, 1992

Moreel goed doen 1:

Vanuit denken en voelen komen tot handelen

Actueel voorbeeld: voor de professional is het moreel goed om er, in de uitoefening van zijn vak, in zijn contacten met klanten en collega's, iets moois van maken. Voor de organisatie is het moreel goed om in de contacten met stakeholders meer te doen dan het juridische door extra verbinding te bieden en te maken.

Ook Juan Munoz weet zijn publiek te bereiken:

'Mijn figuren gedragen zich soms als een spiegel die niet reflecteert. Ze zijn kleiner dan echte figuren, waardoor ze bestaan in een andere ruimte dan de toeschouwer.'

Theatrale opstelling van figuren (papier-maché, was en brons): wat zien we er in de huidige tijd van onszelf in? Sociale afstand, ongemak, isolement, onbeholpenheid? Wij treden op, als groep, juist ook als we afstand moeten houden. We koesteren een collectief narratief: wie willen we zijn en waarom? Dat proberen we betrouwbaar en zorgvuldig te doen.

'GOED ZIJN EN GOED DOEN'

Moreel goed doen, exterieur 2:

Het narratief van collectieve identiteit in praktijk brengen

Actueel voorbeeld: voor de professional is het moreel goed de persoon, het beroep en de organisatie op een lijn te brengen in samenhang met vakgenoten. Voor de organisatie is het moreel goed om gezamenlijk expliciet te maken wat de missie, visie, identiteit en cultuur is.

Een terugkerende exercitie want zowel de medewerkers als de context blijven in beweging.

Rob van Es is zelfstandig trainer en adviseur op het gebied van cultuur en ethiek in organisaties. Hij promoveerde op de relatie tussen ethiek en onderhandelen en maakt kunst tot vast onderdeel van zijn werk.

